

**Інститут психології імені Г.С.Костюка
НАПН України**

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ

**Збірник наукових праць Інституту психології
імені Г.С.Костюка НАПН України**

**Том IX
ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ.
ІСТОРИЧНА ПСИХОЛОГІЯ.
ЕТНІЧНА ПСИХОЛОГІЯ**

Випуск 8

Київ - 2016

УДК 159.9537.015.3 + [159.9.015+159.92]

ББК 88.3 + 88.58

А 43

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (Протокол № 4 від 25.04.2016)
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 178-47-6693ПР від 10.06.2011*

Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України в галузі психологічних наук (Наказ МОН України № 1021 від 7.10.2015 р.)

Головний редактор

Максименко С.Д., дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор.

Заступник головного редактора

Чепелева Н.В., дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор

Відповідальні секретарі

Слободянин Н.В., канд. психол. наук, ст.н.с. (друкована версія), **Вернік О.Л.**, канд. психол. наук, ст.н.с. (електронна версія).

Редакційна колегія:

Маляко В.О., дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Балл Г.О.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Карамушка Л.М.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Смульсон М.Л.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Кокун О.М.**, доктор психол. наук, професор; **Максимова Н.Ю.**, доктор психол. наук, професор; **Москаленко В.В.**, доктор філос. наук, професор; **Шпроженко Т.О.**, доктор психол. наук, професор; **Швалб Ю.М.**, доктор психол. наук, професор; **Музика О.Л.**, канд. психол. наук, професор; **Кісарчук З.Г.**, канд. психол. наук, ст.н.с.; **Терещук А.Д.**, канд. психол. наук, ст.н.с.

Члени міжнародної редакційної колегії:

Антон Фабіан, професор, доктор габілітований, завідувач кафедри соціальної роботи, Університет Павла Йозефа Шафарика в Кошицях (Словаччина); **Марек Палюх**, професор надзвичайний, доктор габілітований гуманітарних наук, завідувач кафедри соціальної педагогіки в Інституті педагогіки Жешівського університету (Польща); **Євген Глива**, професор, доктор філософських наук з психології, іноземний член НАПН України, (Австралія); **Роман Трач**, професор, доктор філософських наук, іноземний член НАПН України (США); **Альфред Прітич**, професор, доктор з психології та педагогіки, ректор університету ім. Зігмунда Фрейда (Австрія).

Редакційна рада тому:

Кружєва Т.В. (відповідальний редактор тому), канд. психол. наук, доцент; **Клименко В.В.**, доктор психол. наук, професор; **Корніяк О.М.** доктор психол. наук, ст.н.с.; **Малхазов О.Р.** доктор психол. наук, професор; **Завадська Т.В.** канд. біол. наук, ст.н.с.; **Савченко Т.Л.** (відповідальний секретар тому).

А 43 Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Київ; Ніжин : ПП Лисенко, 2016. – Том IX. – Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія. – Вип. 8. – 584 с. ISBN 978-617-640-211-4

У збірнику висвітлюються актуальні теоретико-методологічні та прикладні проблеми загальної, етнічної та історичної психології. Збірник адресований викладачам психології вищих навчальних закладів, науковцям-психологам та педагогам, аспірантам та студентам відповідного профілю, а також всім, хто цікавиться сучасним станом психологічної науки.

ISSN 2072-4772

ISBN 978-617-640-211-4

ББК 88.3 + 88.58

© Інститут психології імені Г.С. Костюка
НАПН України, 2016

ЗМІСТ

Андросович К.А. Феномен соціальної адаптації як предмет наукового аналізу.....	6
Антоненко О.Ю. Індивідуальні особливості зорового сприймання особистості.....	14
Бабак С.В. Роль середовища в розвитку особистості.....	22
Барчі Б.В. Соціально-психологічний супровід: зміст та структура.....	33
Білоконь І. В. Засади гуманістичної парадигми ціннісно-смыслової сфери у вітчизняній психології.....	43
Бондар К.В. Дослідження референтів способу життя молоді жінки.....	52
Бондаренко Я.І., Кубриченко Т.В. Особливості самоствавлення самотніх осіб зрілого віку різної статі.....	64
Бриндіков Ю.Л. Шляхи подолання посттравматичного стресового розладу у військовослужбовців: соціально-психологічні аспекти.....	72
Бугайова Н.М. Особливості розвитку суїцидальної поведінки у періоді вікових криз.....	83
Васильченко О. М. Ресурсне забезпечення протидії емоційному вигоранню у фахівців соціально-педагогічних професій.....	96
Вальо Л.І. Характеристика критеріального апарату адаптивності педагогів до професійної діяльності на етапі її завершення.....	104
Волобуєв В.В. Особливості динаміки змін особистісних характеристик постраждалих унаслідок техногенних аварій і катастроф з непередбачуваними психічними розладами у віддаленому періоді після проведення диференційованої психотерапії.....	113
Гейко Є.В. Формування цілісності особистості: психотерапевтичний аспект... ..	120
Гуцол С.Ю. Міфологічні аспекти паративних практик самопроскування особистості	131
Данилюк І.В., Курапов А.О. Особливості взаємозв'язку психологічних характеристик та вибору стратегії акультурації в юнацькому віці.....	138
Джоган В.М. Теоретичні засади дослідження проблеми діалогу.....	148
Дідух М.Л. Особистісні чинники етнічної індивідуальності.....	157
Дубчак Г.М. Динаміка стресостійкості студентів в період навчання у ВУЗі... ..	165
Євдокимова Н.О., Дроботун О.С. Рефлепрактикум як засіб формування професійної самоідентичності студентів педагогічних спеціальностей.....	172
Євченко І.М. Аналіз проблеми особистісної суверенності.....	185
Железнякова Ю.В. Впровадження програми психологічної корекції суб'єктивного почуття самотності як чинника адиктивної поведінки молодих підлітків та доведення її ефективності.....	192
Зеленьська З.П. Особливості розвитку комунікативних умінь учнів середньої школи.....	201

Зрительный анализатор не воспринимает все существующие цвета, ведь способен почувствовать только те из них, длина волны которых попадает в диапазон от 390 - 750 нм, и составляет привычный для человека спектр из семи основных цветов. Ни инфракрасное, ни ультрафиолетовое излучение человеческий глаз не видит. Кроме определенной ограниченности цветового зрения, есть еще и ограниченные возможности восприятия по световым и дистанционным показателям. Важно отметить, что все объекты, явления, события, которые человек не видит из-за ограниченных возможностей зрительного анализатора – отрицаются психикой. Человек может представить, поверить в их существование, однако пока он не прочувствует их сенсорно – они не станут частью его личного опыта.

Ключевые слова: зрительный анализатор, глаз, ощущение, восприятие, избирательность зрительного восприятия, личность.

Antonenko O., Individual features of visual perception personality.

Information about the author: master of psychology, general psychology graduate student of the Faculty of Psychology Kyiv National Taras Shevchenko.

The article carried out a theoretical analysis of the problem of limited capacity of the visual sensory analyzer to display the fullness of perception of the external world. A person gets information about the characteristics of the object through visual sensations distantly. That is why we can't be sure, that perceived images of objects and other information about them are free of impurities imagination and abstractions. A person do not only believes what he sees, but also a person sees what he believes. It is important to draw attention to the problem of limited capacity of the visual analyzer to percept actual characteristics of the external world. Visual analyzer is not able to perceive all existed colors, only those, which wavelength falls within the range of 390 - 750 nm, and is common for the human's knowledge of the range of seven basic colors. Neither infrared, nor ultraviolet radiation the human eye can see. In addition to certain limitations of color vision, there is also a limited ability to perceive the light and objects at a distance. Therefore, we can say that the world, as we used to see it, is actually much broader in its expression, than a people are able to perceive it at all.

Keywords: visual analyzer, eye, feeling, perception, selective visual perception, personality.

УДК: 159.922

С.В. Бабак

РОЛЬ СЕРЕДОВИЩА В РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Відомості про автора: Бабак С.В., кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри медико-біологічних дисциплін, Національний університет фізичного виховання та спорту України, e-mail: svitsvb@i.ua

Неокортекс кори півкуль великого мозку закладається раніше за стару та давню кору, але розвивається тільки за умов природного та соціального

Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПНУ середовищ, що лежить в основі специфіки розвитку психіки людини. Кожна популяція людей має конкретну сукупність факторів середовища, тому вони є різними в плані свідомості, культури, традицій, морфології тіла. Місто – особлива частина ноосфери, зі своєю специфікою впливу на особистість. Мегаінформаційний простір, що охоплює та об'єднує все людство, вносить дуже значні корективи у швидкість та темпи як пасивного, так і активного засвоєння досвіду людства новими поколіннями людей.

Ключові слова: неокортекс, середовище, пасивна та активна адаптація, інформаційний простір, розвиток особистості.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими практичними завданнями. Першою системою людини має специфічні особливості у своєму розвитку. Так, розвиток центральної нервової системи характеризується гетерохронністю, що не вписується в основи біогенетичного закону. Це стосується саме закладки кори півкуль кінцевого мозку. Нова кора (неокортекс) закладається раніше за стару та давню кору, що суперечить філогенетичному принципу. Нейрональна структура старої та давньої кори розвивається швидко і ще у пренатальному періоді досягає необхідного рівня, а основний розвиток неокортексу відбувається в постнатальному періоді. Асинхронно розвивається неокортекс і різних часток півкуль. Асоціативні поля, пов'язані із абстрактним мисленням, членороздільною мовою, гнозисом, праксисом продовжують свій ріст і розвиток у юнацькому віці і навіть у дорослому стані. Мієлінізація первових волокон зростає до дорослого стану.

Якісні відмінності людини розумної від інших видів тварин пов'язані, в першу чергу, із специфікою будови нової кори, рельєфністю поверхні півкуль. Неокортекс є матеріальним субстратом психіки людини, її здатності до навчання, мовлення, мислення, творчості. Зрозуміло, що ряд особливостей неокортексу тісно пов'язані із генетичною зумовленістю (особлива молекулярна організація нейронів, характер експресії генів та ін.), але для представників *Homo sapiens* цього замало, щоб відрізнитись від тварин. Багато у чому його розвиток обумовлюється факторами середовища – як природними, так і соціальними. Природне (повітряно-наземне) та соціальне середовища не є сталими у часі. Кожна популяція людей проживала чи проживає в конкретних кліматичних, ландшафтних, гравітаційних, електромагнітних, енергетичних умовах, що специфічно впливає на формування та розвиток психіки і свідомості людей певних популяцій (етносів). Нові умови сьогодення середовища спричиняють вектори розвитку сучасних популяцій людей і людства в цілому. На сьогодні варто виокремити місто як середовище формування та розвитку особистості, а також мегаінформаційний простір – новий стан ноосфери, в якому еволюціонує (або ж інволюціонує) переважна більшість представників *Homo sapiens*.

Останні дослідження і публікації, виділення невирішених питань загальної проблеми, якій присвячується стаття. Середовище помешкання формує особистість. Геродот та Гіппократ – вважали, що існує залежність між психологією етносу та географічним положенням території. Французькі та німецькі філософи (XVIII ст.) звернули увагу і на соціальні детермінанти розвитку народу. Філософ П. Монтеск'є серед географічних детермінант

виокремлював клімат, а до соціальних детермінант відносив: історичне минуле народу, особливості правління державою, традиції та звичаї. Філософ Й.Г. Гердер зазначав, що теплий клімат розширює волокна тіла і вони стають менш пружними, соки тіла розріджуються, посилюють випаровування і тому з часом навіть тверді члени тіла можуть стати ватними і слабкими. Крім цього, на специфіку психіки народу значною мірою впливають виховання, стиль життя, історичні умови і суспільний лад. Природознавець Пер Кальм стверджує, що в Північній Америці європейці швидше стають дорослими, проте скоріше старіють та вмирають, ніж у Європі.

З переміщенням із півночі на південь змінюється гравітаційний вплив на клітини організму, у тому числі і на нейрони. Тому у популяцій людей півночі та півдня є різні морфо-функціональні особливості як організму в цілому, так і психіки.

Наші сучасники – Арні та Емі Мінделл (XXI ст.) – дають знання, зокрема, з геопсихології, підкреслюючи вплив законів фізики на розвиток психіки людини. Цікаві геопсихологічні дослідження та висновки робить Ігор Вялов (XXI ст.), він виходить за межі тих усталених поглядів на еволюцію людства, які нав'язані суспільству загальноприйнятою наукою.

Людина, яка є творцем ноосфери, якісно змінила середовище, з якого вона й вийшла (В. Вернадський). Нове середовище вторинно впливає на людину. Особливе значення має місто як середовище. Вплив міста на розвиток людської свідомості далеко не вивчений, а тут іще виникло зовсім неочікувано нове середовище – це інформаційний простір, віртуальний світ. Нові складові ноосфери дуже швидко зростають і втягують людську свідомість поки що незрозуміло куди. Динаміка, швидкість змін та якість впливу середовища на людську свідомість випереджає наукові дослідження. Тому піднімати і усвідомлювати ці процеси вкрай необхідно [1, С. 10-11].

Формування цілей та постановка завдань. Мета роботи – проаналізувати нові наукові дані щодо впливу мінливого середовища на розвиток психіки людей різних популяцій. Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

- здійснити теоретичний аналіз сучасних наукових досліджень з питань впливу природного та соціального середовищ на розвиток психіки популяцій людей;
- зробити узагальнення;
- запропонувати напрями та перспективи подальших досліджень з проблеми, що розглядається.

Виклад результатів дослідження. Розглянемо деякі особливості середовища, в якому відбувається розвиток головного мозку та психіки людини. Якщо проаналізувати вплив в часі середовища на цілі популяції людей, то можна відмітити певні закономірності. При тривалому житті популяції людей в певному регіоні планети у них випрацьовуються адаптивні механізми до особливостей середовища на морфологічному, фізіологічному, біохімічному та психологічному рівнях. Що стосується психологічної адаптації, то вона може бути як пасивною, так і активною. Це багато у чому визначається геологічними та кліматичними умовами середовища.

Умови сурового північного клімату практично протидіють нормальному життю людини, її фізичній та психічній реалізації. В арктичному кліматичному поясі на суходолі життя бурхливо проявляється лише під час короткого літа. Низька температура, обмежена харчова база, спричиняють постійну боротьбу з абіотичними чинниками середовища. Існує дуже жорстка детермінація поведінки північних етносів від тварин. Люди живуть родинними угрупованнями, ізольованими одне від одного. При втраті одомашнених тварин існування та зв'язки з іншими угрупованнями людей унеможлиблюються [3].

Для північних народів властиве практично тільки м'ясоїдіння. Їх дієта має підвищений вміст жирів та білків і понижений вміст вітамінів, що забезпечує збільшення енергетичного обміну. Сформувались і морфологічні адаптації: невелика довжина тіла, відносно велика вага тіла, масивний скелет, великі скелетні м'язи. Циліндрична форма грудної клітки сприяє газообміну в суворих умовах. Високий рівень використання кисню, вища температура тіла, дещо знижений артеріальний тиск, високий рівень холестерину, підвищений основний обмін [5, С. 214].

Уклад життя практично не змінюється тисячі років. Родини накопичують досвід і передають нащадкам, та цей досвід стосується в основному особливостей створення родини та підтримання її в складних природних умовах. Кожне нове покоління проживає подібне життя. Тому північні етноси практично не еволюціонують. Якщо дитина має потенційні задатки тих чи інших здібностей, вона навряд чи зможе реалізувати себе в такому середовищі. В межах однієї родини досвіду не достатньо для виходу на новий рівень свідомості. Умови середовища не дають можливості створювати щось нове. На сьогодні ці люди можуть використовувати матеріалізовані досягнення інших народів. Але це пасивний процес [3].

Не дивлячись на те, що в субарктичному кліматичному поясі життя дещо різноманітніше та багатше, але мешканці даного поясу також повністю залежать від природи. Спекотне літо, коротка і холодна весна та осінь, довга та дуже холодна зима. Середовище не може забезпечити всім необхідним для проживання великих скупчень людей. Тому поселення людини тут також нечисленні. Люди залежать від міграцій тварин. Переважає м'ясоїдіння.

На розвиток свідомості впливають також рельєфність ландшафту, форми, кольорова гама та акустика оточуючого світу. В умовах цих поясів (особливо арктичного) дані фактори дуже бідні та одноманітні. Психічна енергія етнічних груп північних районів спрямована всередину, що робить їх представників замкненими та задумливими. Вони не проявляють сильних емоцій і вибухів почуттів, вони переважно спокійні та володіють собою. У них знижена активність ретикулярної системи, яка продукує значно більше гальмівних імпульсів, ніж збуджуючих.

Отже, суворі умови існування та мала щільність населення не створюють оптимальних умов для еволюціонування свідомості людини. Умови середовища жорстко детермінують та стереотипізують поведінку людини. Нейрони неокортексу можуть так і не досягнути необхідного стану, який на рівні психіки може мати прояв у абстрактному мисленні, творчому натхненні, проникненні у закони Всесвіту. Переважно працюють нейрони тих центрів

центральної нервової системи, які забезпечують фізичне виживання у такому середовищі. Щоденна боротьба за існування не залишає людям часу для творчості, створення та обміну продуктів своєї творчої діяльності з іншими людьми, породження та втілення своїх ідей в життя [3].

Порівняно із попередніми кліматичними поясами, екваторіальний кліматичний пояс – найбагатша екологічна система Землі. В ній багато вологи. Клімат сприятливий для розвитку видового різноманіття багатоярусної рослинності, що, в свою чергу, створює всі умови для великого видового та кількісного різноманіття фауни. Дуже велика щільність живих організмів вкрай загострює боротьбу за існування. Життя ярусне, вертикальне. Адаптації до виживання проявляються у накопиченні отруйних речовин в рослинах. Фауна багата на паразитів та хижих тварин. Тому людина в такій частині біосфери також втягнена в постійну боротьбу за виживання, але вже не стільки з абіотичними чинниками, як з біотичними [3].

Даному адаптивному типу властивий своєрідний морфофізіологічний комплекс: видовжена форма тіла з збільшеною площею випаровування, дещо сплюснена грудна клітка, посилене потовиділення, зниження рівня основного обміну, зниження холестерину та високий рівень глобулінів в крові. У негроїдних популяціях спостерігається найбільш виражена доліхоморфія. Багатство форм життя, запахів, насичена кольорова та звукова гамма оточуючого світу, лежить в основі того, що люди цих популяцій енергійні та рухливі. Вони емоційні, відкриті та довірливі. У них гострий слух та зір. Вони добре орієнтуються в середовищі, вміють читати знаки природи. Нейрофізіологічно у них домінують збуджуючі імпульси ретикулярної системи, у зв'язку з чим поріг збудження значно вищий, ніж у народів півночі. Але, це середовище також тримає людей в своїх рамках боротьби за існування [5, С. 214-215].

Отже, в жорстких кліматичних умовах арктичного та субарктичного поясів, в екстремальних умовах, людина змушена боротися в основному з абіогенними чинниками природи і страждає від збідненої флори та фауни, а в оптимальних умовах для рослин та тварин (в екваторіальному кліматичному поясі), – людина бореться з іншими видам організмів за право жити серед них. В обох випадках середовище підкорює людину собі, не залишаючи їй часу для розвитку. Саме в цих частинах біосфери етноси затримались на своєму рівні, не розвиваються, а часто і деградують. Так, північні етноси мають тривалість життя 35-50 років. За такий малий відрізок часу людина встигає лише перейняти досвід предків та не встигає накопичити свій досвід. Коротке життя людей арктичного та субарктичного поясів на сьогодні часто пов'язане із алкоголізмом. А, враховуючи те, що в генотипі цих народів немає гену, реалізація якого забезпечує катаболізм спирту, то відбувається дуже швидке руйнування нейронів та деградація психіки і фізичного тіла. Зрозуміло, що дитина, у якої є генетичні задатки до певних здібностей, практично не може реалізувати себе за таких умов.

Що стосується етносів екваторіального поясу, можна привести приклад негрів (центральноафриканська мала раса великої негроїдної раси). Вони знаходяться у занепаді. Ріст 142 см в середньому. Тривалість життя 16-24

роки! Для них характерне дуже раннє статеве дозрівання і раннє батьківство. Вчені розглядають це як фактор раннього старіння та вкороченої тривалості життя. За коротке життя людина не встигає себе реалізувати як особистість. Встигає реалізувати лише тваринну програму – розмноження. Навіть не йдеться про передачу досвіду дітям, про виховання. Інші етноси екваторіального поясу мають інші проблеми – війни, зараження венеричними хворобами, нестача продуктів харчування, ранні смерті. Результатом є депресія, пригнічений психічний стан, байдужість до пізнання, комунікацій і т. ін. Це також фактори, які протидіють еволюції свідомості людей.

В субекваторіальному кліматичному поясі розташована африканська саванна, багата тваринними видами, яких людина давно використовує в їжу і в побуті. Влітку сильна спека, виникає дефіцит води. Люди залежать від тварин, які мігрують до води. Єдине що, при теплому кліматі для людей це не дуже складно. Їм не потрібне особливе житло чи одяг. Вони полюють на тварин і за тисячі років відпрацювали певний спосіб життя. Їм притаманні: спритність, швидкість, витривалість, а також гострота слуху і зору. Для цього типу характерна досить ефективна терморегуляція для пристосування до різних температурних коливань упродовж доби. Переважає високорослий тип людей з малою вагою тіла, що полегшує тепловіддачу. Характерний також знижений кров'яний тиск та високий рівень гемоглобіну [5, С. 215].

Вкрай негативним фактором, сприяючим деградації людської популяції є канібалізм. Канібалізм, на думку вчених, став причиною появи пріонів, які вражають нейрони і призводять до руйнування мозку і смерті. Ні про яку еволюцію свідомості тут не йдеться. Це страшна деградація. Люди в цих умовах лише споживачі природи. Можна сказати, що стабілізуючий відбір працює до цього часу серед даних популяцій людей, причому як на фізичному, так і на психічному рівнях. Цей відбір залишає лише тих, хто не змінюється. Тому і особлива обдарованість тут не потрібна. За тисячі років майже нічого не змінилось. Це пасивний (споживацький) тип адаптації людини до екологічної системи. Найчастіше він виникає при освоєнні таких кліматичних поясів, як екваторіальний, субекваторіальний, субарктичний, арктичний.

На думку вчених активний тип адаптації людини до екологічної системи відбувається в помірному кліматичному поясі. Тут є чотири пори року. Приріст рослинної біомаси відбувається не постійно, тому вона не гальмує розвиток інших форм життя. Основні види діяльності при освоєнні цього поясу: полювання, рибальство, збиральництво. Тварини в холодні пори року мігрують в теплі краї. У більшості випадків популяції людей цього поясу не могли мігрувати з тваринами в силу особливостей ландшафту. Тому людина була змушена пристосуватися до постійного життя на своїй землі. А це означало, – перехід до активної адаптації: потрібно було змінювати середовище. Людина пішла цим шляхом. І чим далі, тим більше було змін. Тут працював вже не стабілізуючий, а рушійний добір. Змінене середовище знову ж таки впливало на психіку людини, спонукаючи її до народження нових ідей та пошуку засобів їх втілення, до розвитку ментальності, творчості, здатності аналізувати, порівнювати, оцінювати, виокремлювати головне, створювати щось нове, вдосконалювати матеріальні предмети,

здійснювати їх обмін і т. ін. Ті люди, у яких були якісь задатки, виділялись серед інших. Вони могли принести користь людській популяції. Людина стала менш залежною від природних чинників. Досвід кожного покоління зростає і передавався нащадкам. Кількість людських угруповань та їхніх комунікацій збільшувалась. Опрацювання зростаючого обсягу інформації і необхідність власного розвитку в нових умовах середовища сприяла ускладненню в роботі нейронів, створенні нових нейронних ансамблів, збудження нових ділянок неокортексу. Людина поступово ставала людиною.

Отже, умови помірного кліматичного поясу примусили людину еволюціонувати через активний тип адаптації [3].

Кожне природне середовище характеризується особливостями хімічного складу ґрунту, повітря, води, продуктів харчування, електромагнітного поля. Різні види рослин та тварин різних екосистем мають відмінний хімічний склад. Людина, як частина певної біогеосистеми, відображає її геохімічні процеси. На певних територіях планети ростуть рослини або тварини із отруйними речовинами, а також з наркотичними речовинами. Відповідні популяції людей використовують їх в їжу. Ці речовини входять в метаболічні процеси організму, впливають на роботу мозку. А це лежить в основі сприйняття світу, традицій етносів, поведінки. Люди, мешканці міст цивілізованих країн, хоча і не живають в їжу отруйних рослин чи тварин, та хімічний склад багатьох продуктів харчування зазвичай набагато гірший, ніж у тих, хто змушений в своєму середовищі споживати отрути. І де наслідки гірші, невідомо. Адже ніхто не дослідив вплив непотрібних речовин, штучно введених в продукти харчування на психіку людини. На сьогодні відомо, що при забрудненні організму та накопиченні токсинів, відбувається порушення діяльності нейронів, зміна фізіологічних процесів, швидке старіння, зменшення тривалості життя. Це досить широка тема, яку далеко не вивчено на сьогодні. Можна трохи зупинитись лише на воді, яку споживають всі люди світу. Клітини людини на 70% і більше складаються з води. Але молекули води є досить різні, тому що існують три ізотопи Гідрогену – Протій (H), Дейтерій (D) і Тритій (T), а також три ізотопи Оксигену – ^{16}O , ^{17}O , ^{18}O . Отже, існує 9 стабільних молекул води. Вода із тим чи іншим складом має свої особливості і вплив на біохімічні, фізіологічні процеси в організмі, а також на психічний стан. Правда, досліджень у цьому напрямку досить мало. Зокрема, на тваринах цим займалися такі вчені, як Г.Д. Бердишев та І.М. Варнавський. Вчені прийшли до висновку, що той чи інший склад води впливає на здоров'я та довіліття людини [2, С. 24-27].

Окрім цього, природна вода містить в собі солі, різні йони, має певний кислотно-лужний баланс. Найбільш сильно хімічні характеристики вод змінюються за кліматичними поясами. Різна за складом вода надходить в організм людини і впливає на його хімічний склад та біохімічні процеси. Вода має пам'ять і інформативність. Попадаючи в організм, вона передає певну накопичену інформацію людині, отже вона – є частиною пасивного способу отримання інформації в еволюційному розвитку людини. Забруднена вода несе негативну інформацію.

На сьогодні різні популяції людей пройшли еволюційний складний шлях. В кожній з них адаптації представляли собою комбінацію активного та пасивного типів до природного та соціального середовищ. Шлях фізичного та психічного розвитку кожного етносу є неповторним і унікальним. Різний еволюційний рівень їх свідомості зумовлений досить глибокими причинами, які далекі від усвідомлення.

Кожна новонароджена дитина, щоб перейти від індивіду до особистості має розвинути свій внутрішній світ, психіку. Вище було вказано, що неокортекс має розвиватися у наземно-повітряному середовищі та у соціумі, щоб забезпечити своїм морфо-фізіологічним станом можливість прояву саме людської психічної діяльності. Щоб відбулися якісні зміни структур мозку та перехід індивіда в еволюційну фазу розвитку власне людини, він має набутися необхідний обсяг якісної інформації та енергії. Цього можна досягти пасивним та активним способами. Пасивний спосіб – це використання збереженого досвіду, навиків, традицій, інформації, уявлень, переживань і т.ін. родом, племенем, народом, нацією впродовж багатьох поколінь. Будь-яка людина починається і народжується вже у відповідному енерго-інформаційному полі, що має відбиток у її психіці. При активному способі людина набуває свій досвід сама. Зрозуміло, що набуття свого досвіду все одно відбувається на тлі попередніх накопичень. Кожна людина, таким чином, поповнює обсяг пасивної інформації від покоління до покоління, що, в принципі, і слугує основою для еволюційного розвитку людської цивілізації. Якщо наступні покоління отримують менше спадку, і особливо не напрацьовують свого, то спостерігається інволюція або ж деградація. Якщо однаковий спадок від покоління до покоління – спостерігається еволюційний застій. Саме постійний приріст інформації та морально-духовних накопичень є необхідною умовою еволюційного розвитку як цивілізації в цілому, так і окремої людини зокрема [3].

Обсяг та швидкість накопичення пасивної інформації та спадку – це основні фактори еволюційного розвитку людини, які визначають відмінності між популяціями людей. Вектор розвитку визначається якістю накопичень, а якість – це відповідність законам світу [3]. Отже, для того щоб люди були і залишались людьми, потрібне середовище із накопиченою програмою культури, духовних законів. Ця програма – багатівікова та багатівимірна, вона є результатом колективної творчості людства. Людська поведінка завжди перебуває під впливом інших людей, і уникнути цього практично неможливо. Зрозуміло, що не весь попередній досвід потрібен для розвитку. Адже в цьому енергетично-інформаційному полі є багато «сміття», негативу, руйнівного [1, С. 11-12]. Багато етносів вже вийшли із суто природного середовища і живуть у середовищі, переважно створеному людьми. На сьогодні природне середовище загалом людства дуже збіднене. І не тільки руйнівним впливом діяльності людства сучасного. Є свідчення про те, що планета – є великим кар'єром, джерелом природних багатств, які масово знищені попередніми цивілізаціями. Окрім того, що це природне середовище капітально зруйноване, воно ще й забруднене. Серед цього оточення ростуть міста, в яких зосереджена основна маса людства. На сьогодні місто розглядають як специфічне середовище. Саме місто вже обмежує вплив факторів природного

середовища на формування та розвиток особистості. З фізичної точки зору в ньому накопичується багато руйнівних факторів, що підвищує ризики розвитку фізичних та психічних розладів. Ця тема багато разів вивчалась різними фахівцями. Не можна сказати що проблема вирішилась. Але варто звернути увагу на наступне.

Характерна особливість ноосфери XXI ст. – це створений людством мегаінформаційний простір – унікальний універсальний загальнодоступний ресурс, що має властивість надзвичайно швидкого та легкого переміщення в просторі і у часі. Він спирається на сучасну технічну базу у вигляді світових електронних мереж. Даний простір і доступність до нього прискорює передачу досвіду попередніх та сучасних поколінь, причому не тільки свого етносу, але й всього людства. Щоб не відбувались застій або деградація людей, потрібні свої активні накопичення кожним поколінням. Але при цьому темпи та швидкість своїх накопичень мають постійно зростати! А ще потрібен час, щоб розібратись у тій інформації, яка лавиноподібно звалюється на ще не сформовану психіку дитини чи підлітка. Ця інформація просто автоматично вбудовується в структуру особистості, формуючи мотиви поведінки, вподобання. Інформація впливає на формування когнітивно-поведінкової матриці, на основі якої відбувається орієнтація людини в світі. Несформована особистість часто приймає чуже мислення за результат роботи власної думки.

У зв'язку із зростанням процесів інформаційного пресингу та втягування свідомості людей в віртуальний світ виникло нове поняття – «інформаційне забруднення» [1, 11-12; 4, С. 89-91].

Величезні дози масової інформації стають «соціальним наркотиком», людина втрачає потребу в активній участі у суспільному житті. Інформації настільки багато, причому з усього світу, що можна свій досвід не напрацьовувати, а все життя споживати чужий.

Зрозуміло, що поява нових умов існування людства має свої причини. Але вивчити та зрозуміти їх досить непросто. Загалом, варто відмітити, що темпи життя та розвитку людської свідомості прискорюються. Мозок людини призначений для сприймання, обробки, зберігання і використання інформації. В нових умовах саме нервова система отримує колосальний пресинг. Але які її потенційні можливості, ніхто не знає. Від функціонування нервової системи залежить рівень адаптації людини в світі. Можливо, нові умови спонукають нас до реалізації психофізіологічного та духовного потенціалу. Якщо проаналізувати діяльність геніальних людей, то вони характеризуються досить швидкими мислительними процесами, умінням концентруватися на досліджуваній проблемі. Не виключено, що нові умови і штовхають до масових змін свідомості. Або ж зовсім навпаки, ведуть людство у безодню.

Технічний прогрес випереджає еволюцію свідомості людей. Тільки при наявності духовного розвитку можливе адекватне використання надбань цивілізації. Інакше ці надбання – є джерелом руйнування особистості. А духовність можна розвивати, знову ж таки в певному середовищі.

Сучасні дослідження даної проблеми показують, що новий стан ноосфери вимагає нових підходів до безпеки життєдіяльності людини. Адже, в силу того, що людство на сьогодні дуже сильно пов'язане в єдине ціле, то

ухил вектору розвитку проти законів світу однієї частини людства може потягнути за собою все інше. І статися це може дуже швидко.

Висновки та подальші перспективи досліджень. Людина весь час свого існування на Землі розвивається у певному середовищі. Популяції людей відрізняються своїм оточенням. А це суттєво впливає на процеси адаптації та еволюції як фізичного тіла, так і психіки людини. Середовище може ставити жорсткі умови існування людини, повністю детермінуючи вектор розвитку людини. Це стосується в основному умов таких кліматичних поясів, як арктичний, субарктичний, екваторіальний, субекваторіальний. У них переважали пасивні адаптації, які не сприяли суттєвому розвитку людської свідомості. Впродовж тривалого часу популяції людей, що мешкали в континентальному кліматичному поясі, набули активного способу адаптацій, як фізичних, так і психічних. Це спонукало розвиток неокортексу півкуль кінцевого мозку, утворення нових нейрональних зв'язків, нових нейронних ансамблів, а відповідно до цього, розвиток вищої психічної діяльності людини. Кожна людина з народження має розвинутися до рівня людей, які її оточують в соціумі. Для цього людина використовує набутий досвід попередніх поколінь (пасивний спосіб) та напрацьовує свій досвід (активний спосіб). В жорстко детермінованих природних середовищах нові покоління набувають досить мало свого досвіду і етноси не еволюціонують, а навіть деградують. В зміненому людиною середовищі прискорюються процеси накопичення нового досвіду і етноси швидко розвиваються. Але дуже сильно деформоване природне середовище, на тлі якого створюються техногенні середовища, наявність мегаінформаційного простору, доступного більшості мешканців планети, можуть блокувати розвиток особистості, спонукати до пасивного споживання набутого, тобто можуть змінювати вектор розвитку людської спільноти. Адже умова прогресу людства – це розвиток відповідно до законів світу. Перспективи подальших досліджень очевидно мають стосуватися подальшого вивчення питання та розробки нових методів психологічної та психофізіологічної адаптації людини в умовах пресингу з боку зміненого людиною середовища.

Список використаних джерел

1. Бабак С.В. Деякі особливості середовища, що впливають на формування особистості в сучасних умовах / С.В. Бабак // Формування національних і загальнолюдських цінностей у студентів медичних і фармацевтичних вищих навчальних закладів : матеріали XIII міжнародної наукової конференції (21 березня 2013). – Київ, 2013. – С. 10-12.

2. Бердышев Г.Д. Аквобиотика – наука о роли воды в жизненных процессах / Г.Д. Бердышев, И.Н. Варнавский, В.Д. Прилипенко // Информационная энергетика III-го тысячелетия: социолого-синергетичні та медично-екологічні підходи. – Київ – Кривий Ріг: ЗАТ “ЗТНВФ “Коло”, 2003. – С. 22-28.

3. Вялов И. Эволюция разных рас и геопсихология... [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.liveinternet.ru/community/lj_allmomente/post362784577/

4. Дружилов С.А. «Загрязненность» информационной среды и проблемы психологического здоровья личности / С.А. Дружилов // Современные наукоёмкие технологии. – 2013. – №4. – С. 89-92.

5. Хрисанфова Е.Н. Антропология / Е.Н. Хрисанфова, И.В. Перевозчиков. – М. : Изд-во МГУ, 1999. – 400 с.

References transliterated

1. Babak, S.V. Deiaki osoblyvosti seredovyshcha, shcho vplyvaiut na formuvannia osobystosti v suchasnykh umovakh / S.V. Babak // Formuvannia natsionalnykh i zahalnoliudskykh tsinnosti u studentiv medychnykh i farmatsevychnykh vyshchykh navchalnykh zakladiv : materialy XIII mizhnarodnoi naukovoï konferentsii (21 bereznia 2013). – Kyiv, 2013. – S. 10-12.

2. Berdyshev G.D. Akvabiotika – nauka o roli vody v zhiznennykh processah / G.D Berdyshev, I.N. Varnavskij, V.D. Prilipenko // Informocnerhetyka III-ho tysiacholittia: sotsiolo-ho-synerhetychni ta medychno-ekolohichni pidkhody. – Kyiv – Kryvyi Rih: ZAT “ZTNVF “Kolo”, 2003. – S. 22-28.

3. Vjalov I. Jevoljucija raznyh ras i geopsiologija... [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: http://www.liveinternet.ru/community/lj_allmomente/post362784577/

4. Druzhilov S.A. «Zagryaznennost» informacionnoj sredy i problemy psihologicheskogo zdorov'ya lichnosti / S.A. Druzhilov // Sovremennye naukoymkie tekhnologii. – 2013. – №4. – S. 89-92.

5. Hrisanfova E.N. Antorologija / E.N. Hrisanfova, I.V. Perevozchikov. – М. : Izd-vo MGU, 1999. – 400 s.

Бабак С.В. Роль среды в развитии личности.

Неокортекс коры полушарий большого мозга закладывается ранее старой и древней коры, но развивается только в условиях природной и социальной сред, что лежит в основе специфики развития психики человека. Каждая популяция людей имеет конкретную совокупность факторов среды, поэтому они различны в плане сознания, культуры, традиций, морфологии тела. Город – особая часть ноосферы, со своей спецификой влияния на человека. Мегаинформационное пространство, охватывающее и объединяющее все человечество, вносит очень значительные коррективы в скорость и темпы как пассивного, так и активного усвоения опыта человечества новыми поколениями людей.

Ключевые слова: неокортекс, среда, пассивная и активная адаптация, информационное пространство, развитие личности.

Babak S.V. The environment role in personality development.

Humans are developing in a certain environment during all the time of its existence on Earth. The environment puts an imprint on the populations of people and makes them different. And this has a strong impact on the processes of adaptation and evolution – both the physical body and the human psyche. The environment might put the humankind in a strict conditions, thus completely determine the direction of human development. It mainly concerns to the conditions in climate zones such as: arctic, subarctic, equatorial and sub-equatorial. Therein had been prevailing passive adaptation that didn't help much

in the development of human consciousness. For a long time the population of people who had been living in the continental climate zone have become an active adaptation lifestyle – both physical and psychic. This has stimulated: the neocortex development of the cerebrum (lat. telencephalon); the formation of new neuronal connections and neural ensembles; and in accordance with this, development of the higher psychic human activity. Since its own birth, each person has to become social by learning, using the benefits of the experience of previous generations (passive method) and accumulates its own experience (active method). New generation acquire their very little experience in strictly determine natural environments and ethnic groups didn't evolve (sometimes even degrade). The accumulation processes of a new experience in ethnic groups are leading to the rapid development in the human modified environment. The appearance of megainformation space has given an opportunity of fast unification and transferring the experience not only to the certain groups of people, but also to most humankind. However, exist risks that are related: to the transition of people into passive consumption of their experience (things) that they acquired or to change the direction of human community. Because, a condition of human progress is the development, according to the laws of the world.

Keywords: neocortex, environment, passive and active adaptation, information space, evolution of consciousness

УДК: 159

Б.В. Барчі

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД: ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА

Відомості про автора: Барчі Беата Василівна – кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри англійської філології та методики викладання іноземних мов Мукачівського державного університету, м. Мукачеве, Україна.

У статті розкрито поняття «супровід», що передбачає врахування й розвиток особистісного потенціалу, забезпечення соціальної адаптації та конструктивної взаємодії із суб'єктами взаємодії. Визначено роль і місце соціально-психологічного супроводу як засобу впливу на особистість безробітного. Розкрито зміст і структуру, презентовано тренінгову програму активізації поведінки безробітних на ринку праці, зміст якої складає психологічне діагностування, професійне інформування, психологічне консультування, психотерапію, психотренінг.

Ключові слова: безробітні, соціально-психологічний супровід, вибір професії, тренінгова програма.

Постановка проблеми. Безробіття є одним із негативних наслідків соціально-економічних і політичних сфер суспільства. У дослідженнях В. Василютинського, Л. Карамушки, Н. Коломнського, Г. Князєвої, Г. Ложкіна, В. Миколайського, В. Москаленко, В. Москалець, Г. Осадчої, М. Пірен та